

P A T R O N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

(Annals 1995)

p. 117 - 142

*El mestre
Francesc
Tenas
i Lamarca*

Joan Sala i Plana

Francesc Tenas i Lamarca ha estat un dels artistes menys coneguts del vuit-cents olotí. S'ha dit que era un mestre que havia influït poc en l'ambient local, sense precisar-ne les causes; uns han comentat que era pintor i d'altres que era escultor. Tant la seva personalitat com la seva obra han quedat molt difuminades.

Uns dibuixos seus apareguts darrerament, m'han motivat a resseguir la trajectòria d'aquest home que sovint sortia d'esquitllentes en el període esmentat, sense tenir-ne més informació que algunes referències inconcretes.

La documentació que he emprat és escrita en castellà, com era normal en l'època; per tant, jo he traduït les citacions que figuren en el text.

INTRODUCCIÓ

Una data significativa per als estudiosos del segle dinou, d'àmbit olotí, és l'any 1869, en què es dugueren a terme les oposicions a la plaça de director de l'Escola de Dibuix, i que varen significar l'inici d'un nou plantejament pedagògic en matèria artística, de repercussions molt importants per al futur del centre, i de retruc per a l'ambient artístic de la ciutat.

Recordem que l'any 1868 havia mort Narcís Pascual, el segon mestre del centre, i calia, doncs, cobrir la vacant que s'havia produït. Tant Pascual com Panyó, el seu predecessor, eren representants de les escoles neoclàssiques, que fonamentaven els seus ensenyaments en la rutinària còpia de làmines i

figures de guix. Vayreda resumeix molt bé els principis educatius de Pascual en afirmar que per al mestre “tot quan podia fer-se estava ja fet per uns sers distints a nosaltres, que visqueren en una edat d’or que no podia tornar mai més”⁽¹⁾.

D’aquestes oposicions sempre s’havia donat la interpretació que les havia guanyades Josep Berga i Boix, però que una mala passada política havia donat la plaça a un altre aspirant, Miquel Roger i Roca.

Els fets no varen anar així, com ho reflecteix l’acta de les oposicions datada a Girona el 22 de novembre de 1869 i signada per Ferran Garcia i Galí, professor de Dibuix de l’institut d’aquella ciutat, que actuà com a secretari del tribunal.

En l’acta s’explica que les oposicions tingueren lloc a Girona entre el 2 i el 8 de novembre, esmenta en què varen consistir els diferents exercicis, i finalment precisa clarament que el resultat final fou el de “cinc boles negres per una de blanca per Joan Tenas, quatre boles negres i dues de blanques per Gabriel Seguí, sis blanques per Miquel Roger, i quatre de blanques y dues de negres per Josep Berga”. Era un costum habitual de l’època donar els resultats de les votacions amb unes boletes de color blanc, quan eren positius, i negre en cas contrari.

Tot seguit el document explica que “en la votació per determinar el primer lloc de la terna fou de quatre boles blanques per dues de negres per Berga i quatre negres per dues de blanques per Roger”. El secretari acaba l’acta amb la lacònica frase de resultat incomprensible.

Aquesta acta és la que es va enviar a l’Ajuntament d’Olot, ja que era la corporació local la que havia d’escollir el director, i en aquest cas la va saber llegir ben conscientment, decantant-se per l’aspirant que havia fet millor els exercicis, és a dir, el que havia guanyat les oposicions, encara que figurés en segon lloc de la terna, tal com detalla l’acta esmentada.

(1) VAYREDA, Joaquim. “Nostres artistes. En Joaquim Vayreda y Vila, pintat per ell mateix”. *La Renaixensa*, núm. 3019, 20 desembre 1885, pàgina 7497.

(2) SALA, Joan. “L’Escola de Dibuix d’Olot i unes oposicions controvertides”. *Revista de Girona*, núm. 140, p. 47.

Però aquest episodi ja ha estat estudiat i en part publicat⁽³⁾.

A l'Arxiu Històric Comarcal d'Olot figura la major part de la documentació que va generar aquestes oposicions, el primer document dels quals, cronològicament parlant, és una instància que Francesc Tenas i Lamarca envia a l'Ajuntament olotí per tal que li donin la plaça vacant, i que reproduceixo en l'apèndix.

Es pot observar que quan el secretari del tribunal parla dels opositors de 1869 fa referència a un tal Joan Tenas, cosa que entenc que és un error, i que en realitat es refereix a Francesc Tenas, del qual hi ha la certesa documentada que estava interessat en aquesta plaça per l'escrit a què es fa referència.

Tenas va fer un paper ben poc brillant en aquestes oposicions. Tal com ho reflecteix el resultat de l'acta que abans he esmentat, quedà finalment com l'aspirant pitjor classificat.

UNA APROXIMACIÓ AL PERSONATGE

Paluzie⁽³⁾, l'autor de la primera història d'Olot, en dóna unes poques dades biogràfiques i el defineix, correctament, com un home que *va destacar sobretot en la perspectiva*. Danés⁽⁴⁾ amplia les dades, però no entra en l'estudi de la producció artística ni tampoc de l'escrita, que, afirma, mai no va poder localitzar. Altres historiadors repeteixen, amb poques variacions, la informació ja coneguda.

Els llibres de baptismes⁽⁵⁾ confirmen que Francesc va néixer a Olot el 1813, i que va ser el segon fill del matrimoni Tenas Lamarca i el primer noi.

(3) PALUZIE Y CANTALOZELLA, Esteban. *Olot, su comarca, sus extinguidos volcanes, su historia civil, religiosa y local*, Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepsis, 1860, p. 199.

(4) DANÉS, Joaquim. *Història d'Olot*, edició mèdita, p. 8112.

(5) *Parròquia de Sant Esteve d'Olot. Llibres de baptismes de 1808-1811, 1812-1818, 1818-26 i 1827-35. Francesc va ser batejat el 10 de juliol de 1813, i era fill d'Anton Tenas, fuster de Camprodon, i de Teresa Lamarca, d'Olot. En la partida de naixement consta l'ofici dels avis: Baltasar Tenas feia de sastre a Camprodon, i Francesc Lamarca, de fuster a Olot. De les àvies no es donen detalls laborals. El matrimoni va tenir tretze fills, nats entre 1811 i 1832. Aquests són els noms i l'any de naixement: Paula 1811, Francesc 1813, Baltasar 1815, Josep 1816, Paula 1818, Agnès 1820, Esteve 1822, Maria 1824, Pere 1826, Victòria 1828, Antoni 1829, Baltasar 1831, i Raïmunda 1832.*

A més, hi figura la professió dels avantpassats més immediats, com la del seu pare, de nom Antoni, que era fuster, i la de l'avi matern, Francesc Lamarca, que també ho era. Els Tenas eren oriünds de Camprodon, i la família Lamarca vivia a Olot, on trobem Antoni Tenas fent de fuster, tot i que no tenim elements per poder afirmar en quin lloc treballava.

El padró d'habitants d'Olot de l'any 1829 no dona prou notícies per esbrinar dades referents a aquesta família. No hi ha cap més padró fins a l'any 1847, i n'hi ha un altre l'any següent⁽⁶⁾, on sí que apareix la família Tenas com a resident al carrer Sant Bernat, número —de cadastre— 815, primer pis⁽⁷⁾. Hi figuren empadronats Antoni Tenas, de 64 anys, casat, de professió fuster, fill de Camprodon i resident a Olot des de fa 54 anys; Teresa Tenas, de 60 anys, que de segur és l'esposa, de nom Teresa Lamarca, tot i que aquí agafa el cognom del marit; i els fills Josep, de 30, de professió fuster; Esteve, de 25 i igualment fuster; Antoni, de 15, sense constar professió, com tampoc no consta la de Baltasar, de 14 anys. Conviuen amb ells altres familiars⁽⁸⁾. Així doncs, el 1847, Francesc ja no viu a la llar dels seus pares, com tampoc no hi figuren alguns nois ni cap de les filles que va tenir el matrimoni. Alguns havien mort de petits, com ho corrobora el mateix nom repetit al cap d'uns anys a un nou nadó. Recordem que l'estadística de la mortalitat infantil de mitjan vuit-cents dona xifres molt elevades.

(6) AHCÓ. Fons municipal, secció població. *Padron General de Vecindario 1829. Padron General de la Comisaria de Olot 1847. Empadronamiento 1848.*

(7) A l'empadronament de l'any 1848 figuren com a residents al carrer del Carme, n.ºm. 815, primer pis. La casa és la mateixa que la del cadastre de l'any anterior, així com alguns veïns. L'únic que ha variat ha estat el nom del carrer, que en unes cases abans de l'habitada per la família Tenas passa de dir-se carrer St. Bernat a anomenar-se del Carme.

(8) Hi consten Victòria, de 17 anys, i Francesc Marca, de 13. Sovint en les mateixes partides de naixement de la família Tenas es posa Marca en lloc de Lamarca. L'edat d'alguns dels germans Tenas que figura en l'empadronament no coincideix amb l'enregistrada en el llibre de baptismes de la nota 5. De fet, l'edat tampoc no coincideix comparant els empadronaments dels anys 1847 i 1848. Podem donar per vàlides les edats enregistrades en els llibres de baptismes.

(9) Arxíu Diocesà de Girona. Parròquia de la Catedral de Girona. Llibre d'òbits n.ºm. 10 de 1881-1893, p. 155 v. Figuren com a fills del difunt: Joan, Francesc, Enrica, Carme, Josepa i Carolina.

Va morir a Girona el 14 de novembre de 1886⁽⁹⁾. La partida de defunció ens informa que estava casat amb l'olotina Teresa Hostench, que tenien sis fills, i que residien al carrer Abeuradors d'aquella ciutat.

LA INSTÀNCIA PER ACCEDIR A L'ESCOLA DE DIBUIX D'OLOT

La instància de F. Tenas, a la qual ja s'ha fet referència, és datada a Girona el 30 de juliol de 1869, i s'hi sol·licita que *li sigui conferida la plaça*, és a dir, que se li doni la vacant sense que parli per a res d'oposicions.

Un fet semblant ja havia passat amb N. Pascual, que havia vingut a Olot com a ajudant de Panyó, atesa l'avançada edat del mestre, a la mort del qual va ocupar la vacant. Tot i que es convoquessin anys més tard unes oposicions, en declarar-se desertes, no va canviar en res la situació administrativa de Pascual, el qual va romandre en la plaça fins a la mort, sense haver guanyat mai cap oposició.

No seria gens estrany que Tenas conegués aquestes dades, ja que fou alumne seu, i vés a saber si mirava que se li fes un tracte semblant, fet que li hauria facilitat de retornar a la seva població natal. Però la realitat no fou així.

Tenas, en la instància, explica la seva formació acadèmica. Afirmar que havia estat deixeble a Olot de Joan Carles Panyó i de Narcís Pascual.

Recordem que la primera escola de dibuix de Catalunya, *la Escuela Gratuita de Diseño*, la va fundar a Barcelona la Junta de Comerç de la ciutat l'any 1775, amb la missió de formar bons artesans per als diferents gremis barcelonins. I amb aquest mateix objectiu, vuit anys més tard es va fundar a Olot la segona escola del país, vinculada a la barcelonina, que és coneguda com a Escola de Llotja, ja que estava ubicada a l'edifici gòtic de la llotja de contractació.

Aquí i arreu, els joves acudien en aquests centres primordialment a aprendre-hi un ofici, i se'ls ensenyaven matèries eminentment tècniques.

No tenim dades segures per afirmar quin va ser el primer ofici de Francesc Tenas, però tenint present que el seu pare era fuster, i que hi havia un costum molt generalitzat que es seguís l'ofici del pare, com hem vist amb els

germans més petits, podria haver estat perfectament fuster la professió del jove que, recordem-ho, era el noi gran de la família.

De confirmar-se aquest supòsit s'explicaria que Francesc anés a l'Escola de Dibuix, ja que entre els alumnes d'aquests centres abundaven els fusters, per ser una de les professions que regularment necessitaven aprendre a dibuixar. Desgraciadament, no es conserva cap relació nominal d'alumnes de l'Escola de Dibuix d'Olot dels anys en què Tenas hi va estar matriculat.

Si el jove va ingressar a l'Escola de Dibuix als 9 anys, que era l'edat en què hi entraven els més petits, va poder ser deixeble de Panyó durant divuit anys, fins a la mort del mestre l'any 1840, quan l'alumne tenia 27 anys. I recordant que ell mateix assegura que va continuar amb Pascual, va poder ser deixeble seu sis anys, del 1841 al 1847, data en què l'alumne, de 34 anys, marxa a Barcelona. Aquest fet també explicaria que al padró d'habitants d'Olot de 1847 no hi figuri Francesc, com s'ha vist, ja que era absent de la casa familiar i de la seva població nadiua, on ja no va tornar a residir més.

Per tant, aquest mestre no va poder influir en els ambients olotins, com s'ha dit, en no haver-hi exercit mai. Tot i això, no era gaire freqüent que els alumnes romanguessin tants anys lligats a l'Escola de Dibuix, fet que es podria explicar en el sentit que l'home fes al centre educatiu esbossos i projectes de fusteria, i que donada la mestria apresada, fins i tot, d'ajudant circumstancial del mestre, encara que mai d'una forma sistemàtica, ja que si hagués estat així algun document ho assenyalaria.

Tenas afirma que va anar a *perfeccionar els seus estudis en la Acadèmia de Belles Arts de Barcelona*, del 1847 fins al 1852.

L'*Acadèmia de Belles Arts de Barcelona* és l'Escola de Llotja, institució que va agafant diferents noms des de la seva fundació fins a l'actualitat. Ara es titula Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, i roman ubicada al mateix edifici en què es va fundar. Consultant en l'arxiu de la institució, no hem trobat cap referència sobre el pintor. Certament que en aquests moments el centre ha iniciat la tasca de catalogació de tot el seu fons, i d'ací a un temps podrem trobar dades que avui ens són del tot desconegudes.

Aquest fet obliga a reproduir, sense poder contrastar-les, les afirmacions

que Tenas fa en la instància, on esmenta les notables qualificacions obtingudes. Era un bon alumne, segons se'n desprèn, ja que li havien concedit medalles en diferents assignatures, que era la manera de l'època de dir que tenia unes puntuacions remarcables, poc equiparables a les actuals puntuacions acadèmiques.

No és d'estranyar que Tenas fos un alumne avantatjat i segur d'ell mateix, ja que si no hagués estat així difícilment hauria anat mai a ampliar coneixements a Barcelona. Recordem que eren ben pocs els joves olotins que rebien un elemental ensenyament a mitjan segle dinou, ja que la majoria de la població era totalment analfabeta. Per tant, encara eren molts menys els joves que anaven a fer estudis fora de la població, si no era que volguessin seguir la carrera eclesiàstica. A aquestes consideracions generals, s'hi ha d'afegir el cas particular de Tenas, que era fill d'un modest treballador que havia tingut tretze fills i que poc devia poder ajudar el fill que marxava de casa. Això volia dir que s'havia d'espavilar tot sol, segurament exercint la seva professió.

De segur que tant Panyó com Pascual varen poder ser uns bons mestres per a Francesc Tenas, encara que no ho fossin per a la generació de Vayreda, com hem vist de bon començament. Tenas, diferentment dels pintors paisatgistes de l'Escola d'Olot, no era un pintor que innovés res en matèria artística. Era un continuador dels coneixements academicistes, i en aquest aspecte els seus dos primers mestres d'Olot el varen poder ajudar, i segurament també varen ser ells els qui el varen animar a continuar estudis a Barcelona, al mateix centre d'on ambdós provenien.

Així doncs, aquest olotí està cinc anys a Llotja, i deixa el centre quan té trenta-nou anys, just per accedir durant el curs següent, l'any 1853, a unes oposicions per a la plaça de professor de dibuix lineal a Girona.

El fet de no haver trobat cap informació del pintor als arxius de Llotja obliga a aventurar qualsevol interpretació, com és la que fa estrany que Tenas estigués tants anys al centre com a alumne, observació ja apuntada quan estava a Olot, i que ara encara és més evident. La mateixa hipòtesi que s'ha fet servir abans podem aventurar-la ara, pensant que hi iniciés la seva tasca

de mestre, cosa que explicaria el prolongat lligam amb el centre, vinculació que finalitzà en obtenir per oposició una plaça a Girona.

Sembla, d'altra banda, que aquest supòsit es podria fonamentar en el fet que seria una mica arriscat presentar-se a unes oposicions de mestre sense haver-ne exercit mai.

EL PROFESSIONAL

Un lligall de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona⁽¹⁰⁾ informa dels inicis documentats de Tenas com a mestre. El precedent cal buscar-lo a partir del 15 de setembre de 1852, en què Joan Oliveras, professor de lineal de l'Escola de Dibuix gironina, signa l'escrit de renúncia de la seva plaça, segons diu, a causa de *la notable disminució de la vista*. Marquès⁽¹¹⁾ en dóna una interpretació ben diferent, ja que afirma que el mestre dimiteix *per no tenir els coneixements mínims i indispensables*. Sigui com sigui, veiem per un ofici de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, de quasi tres mesos més tard, del 7 de desembre, que s'havien iniciat els tràmits per cobrir dues places del centre gironí.

La mateixa Acadèmia de Barcelona certifica el 7 de juny de 1853 que ja s'han fet les dues oposicions, una per a professor de Dibuix Lineal i Adornament, a la qual només s'ha presentat un aspirant, F. Tenas, i una altra per a ajudant de Dibuix, a la qual han concursat cinc persones. En el seu escrit l'Acadèmia detalla alguns exercicis i considera que els exercicis de l'únic aspirant a professor de Dibuix Lineal *han merescut l'aprovació i per tant jutgen l'opositor suficientment apte per desenvolupar correctament la matèria*. Però enlloc no figura cap nom dels aspirants. Envia, segons consta, els treballs i documents a l'Ajuntament de Girona, per tal que els examini i es pronunciï.

Una setmana més tard, el dia 14 de juny, l'Ajuntament escriu a Francesc

(10) AHCG, Instrucció Pública, Escola de Dibuix. Anys 1789-1862. Exp. n. XII.3. Lligall 2.

(11) MARQUÈS I SUREDA, Salomó. *De l'Escola de Dibuix a l'Escola Municipal de Belles Arts. Girona: Ajuntament de Girona, 1990, p. 34 i 46.*

Tenas i li comunica que en la sessió del dia anterior va acordar elegir-lo per a la plaça, de la qual prendrà possessió quan s'hagi *aprovat la dotació*. Aquest fet es produeix el 13 d'agost, en què la Diputació concedeix una partida de 6.000 rals per al *personal de la nova plantilla en els darrers quatre mesos d'aquest any*.

Per l'escrit esmentat coneixem l'equip docent del centre fins en aquell moment, format pel director i un professor de lineal, i pel nou equip a partir del curs 1853-54, format pel director i els dos professors que acabaven de guanyar les oposicions. Així mateix ens informa del que cobraven, i veiem que Ferran Garcia, el director del centre, rebia 6.000 rals durant tot el curs; per tant, per al darrer quadrimestre n'havia de percebre 2.000; Tenas, que en aquest document figura amb el nom de Joan, en cobrava 5.000 a l'any i ara la tercera part, que en representa 1.666'22. Perfecte Font, el tercer docent de la casa, cobrava 2.500 rals a l'any i 833'11 el quadrimestre. En aquesta relació consta una altra despesa, la del porter.

És la segona ocasió en què trobem Tenas amb el nom propi de Joan. La primera vegada que apareix amb aquest nom, cronològicament parlant, és la que ara acabem de veure; la segona, quan F. Garcia escriu el resultat de les oposicions a la plaça d'Olot de l'any 1869.

Aquests mateixos sous els continuen cobrant l'any 1861, segons es desprèn d'una *Relació de quantitats pagades*, guardada en el lligall del qual ja s'ha fet referència anteriorment.

Després de pagar tot el personal queden encara diners que es destinen a la compra de *models i a arreglar la nova escola*.

Recordem que l'Escola de Dibuix de Girona l'havia fundada Joan Carles Panyó l'any 1790, i s'havia ubicat inicialment al primer pis de l'edifici de l'Ajuntament, on va romandre fins a l'any 1841, en què passà a l'antic convent de Caputxins, lloc on s'instal·là també l'Institut de "Segunda Enseñanza". Aquest gran edifici del carrer de la Força, tocant a la plaça de la Catedral, i on hem acudit encara molts dels estudiants de les comarques gironines que vàrem fer el batxillerat una trentena d'anys enrere, va ser durant molts anys un centre educatiu de primer ordre de la població.

Per tant, quan Tenas pren possessió de la plaça ja feia dotze anys que l'escola era en el nou emplaçament, però, segons llegim en l'escrit, en aquells moments es varen arreglar les seves dependències i es varen comprar nous models. Segurament que l'Ajuntament de Girona volia rebre dignament els dos professors que havien guanyat les oposicions, els quals eren les dues terceres parts del professorat de la casa.

Tenas va començar a exercir de mestre a Girona el setembre de 1853, i ratifica perfectament l'afirmació que ell mateix ens fa en la instància reproduïda en l'apèndix, en la qual diu que el 31 d'agost de 1853 l'Ajuntament de Girona el nomena professor titular de la classe de dibuix lineal i adornament.

Francesc Tenas, quan escriu la instància, diu que fa 16 anys que exerceix de mestre a Girona, 9 a l'Escola de Dibuix i 7 a l'Institut. Efectivament, un Reial decret de 23 d'agost de 1861⁽¹²⁾ —que no és el que dona Tenas en la instància esmentada— incorpora l'Escola de Dibuix a l'Institut de Segon Ensenyament de Girona, on s'inclouen els tres mestres del centre desaparegut a partir del curs escolar 1861-62.

Així doncs, aquest home de 56 anys d'edat, amb setze anys d'experiència docent a Girona, i amb una sèrie de publicacions, aspira a convertir-se en el mestre de l'Escola de Dibuix d'Olot.

¿Quin fet el va poder empènyer a aspirar a aquesta plaça olotina, quan ell ja n'havia guanyada una per oposició que, com a mínim, era de la mateixa categoria, si no era superior? A més, quan signa la sol·licitud forma part del claustre de professors de l'Institut de Segon Ensenyament de Girona i, per tant, d'un centre amb tots uns avantatges que no tindria essent mestre de l'Escola de Dibuix.

Penso que pot donar-nos-en alguna informació un escrit del director de l'Escola de Dibuix, Ferran Garcia Galí. Marquès⁽¹³⁾ afirma que en ocasió de la convocatòria de les oposicions de 1853, les quals va guanyar Tenas, l'Ajuntament li demana el seu parer, i Garcia justifica que els millors

(12) *Publicat a la Gaceta de Madrid el 31 d'agost.*

(13) MARQUÈS I SUREDA, *Salomó. Ob. cit.*, p. 46.

professors no es presenten a les oposicions per no fer un ridícul, ja que *només hi concorren els que no tenen cap reputació per poder perdre*. Aquest mateix autor afirma tot seguit que el director de l'Escola de Girona *ensenya totes les cartes del joc* en acabar el seu informe, ja que *resulta que ell tenia un candidat que no es va voler presentar*.

No es pot dir que la manera que emprava el director per rebre el nou company de treball fos gaire amable. Tot l'afer, que de segur va conèixer Tenas des de bon començament, ja que aquestes trifulgues sempre acaben essent conegudes, no el podia entusiasmar gaire. Si afegim a aquesta dada la que al cap d'uns anys l'Escola de Dibuix com a tal havia desaparegut, integrant-se a l'Institut, integració que sovint resulta traumàtica, ja que habitualment no se sol rebre amb gaire entusiasme els funcionaris procedents d'altres categories, van poder ser alguns dels desencadenants que feren replantejar a aquest home de deixar la capital per tornar a la seva població nadiua, on devia pensar que no es trobaria amb cap d'aquests tràngols.

Analitzant els resultats de les oposicions de 1869 tampoc no acaba de tenir una explicació plausible que Tenas, amb una experiència a fer oposicions i a fer classes, a més d'unes publicacions pedagògiques que no podia aportar cap dels altres aspirants, va quedar en un darrer i vergonyós lloc en la puntuació final. I aventurar que el fet de tenir per membre del tribunal Garcia Galí el va perjudicar, és una mica arriscat.

F. Tenas continuà exercint a Girona, on prossegueix la seva tasca docent i on mor disset anys més tard.

L'OBRA ESCRITA

A la Biblioteca Pública de Girona hi ha catalogades quatre obres de Francesc Tenas⁽¹⁴⁾, on fa constar en totes les portades que era *Professor de dita assignatura* —la de dibuix lineal— *en l'Institut provincial de segona ensenyança de Girona*. Els llibres que he consultat són els següents:

(14) MIRAMBELL I BELLOC, Enric. *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Girona: Institut d'Estudis Gironins. 1988. L'autor, en la pàgina 194, esmenta aquestes quatre obres.

—*Elementos de dibujo lineal con todas sus aplicaciones a las demás especies de dibujo*, Girona, Impremta Santiago Feliu, 1864. És una obra de 191 pàgines amb notes i apèndix al final, de 15'5x11 centímetres.

—*Elementos de dibujo lineal con todas sus aplicaciones a las demás especies de dibujo, Atlas de 10 láminas*, Girona, Litografía E. Cullell. No hi figura la data de publicació que, com es veurà més endavant, crec que és de l'any 1864. Té una coberta i les 10 làmines, i fa 19x26 centímetres.

—*Nociones fundamentales de dibujo, para instrucción de los alumnos que concurren á las clases de este noble y bello arte*, Girona, Establecimiento tipográfico de Gerardo Cumané, 1865. Té 44 pàgines i fa 17'5x11 centímetres.

—*Nociones sobre la teoría e historia crítica de las bellas artes*, Girona, Establecimiento tipográfico de Gerardo Cumané, 1867. És de 56 pàgines i fa 17x11 centímetres.

L'autor, en la instància a què s'ha fet referència i reproduïda en l'apèndix, en fer la relació d'obres publicades n'escriu cinc, tres de les esmentades anteriorment i *Nociones filosóficas y urbanas para instrucción de las clases menos instruidas*, que afirma que fou publicada a Girona l'any 1863, a més de *El ciudadano civilizado é ilustrado tal como debe ser en el seno de la sociedad*, de la qual també diu que fou publicada a Girona l'any 1864. Data en aquest mateix any 1864 les *Nociones sobre la teoría e historia...*, cosa que voldria dir que el llibre que ens ha arribat a nosaltres devia ser una segona edició, publicada tres anys després.

Paluzie dona com a publicacions: *Civilización é ilustración de la juventud*, i *Elementos de dibujo lineal con todas sus aplicaciones á las demás especies de dibujo, á las ciencias y artes con 72 láminas*, sense cap altra informació.

Mirant els títols ens adonem que tres de les quatre edicions que no ens han arribat són les que fan referència a temes pedagògics i d'*urbanitat*, seguint la nomenclatura de centúries passades i, per tant, les obres que tenien menys relació directa amb la seva tasca específica de mestre de dibuix lineal, cosa

que hauria contribuït que es perdessin més fàcilment, tal vegada per tenir menys interès. El mateix Tenas bateja algunes de les publicacions, com es pot veure en l'apèndix, com a obretes i quaderns, i efectivament, en algun cas són d'un limitat contingut, de poques pàgines i de reduïdes dimensions; això també podria explicar, potser una mica forçadament, que avui no en tinguem cap exemplar.

L'única obra de dibuix lineal desconeguda, i que esmenta Paluzie, té el mateix títol que una de les catalogades a la Biblioteca Pública de Girona, variant només el nombre de làmines, la qual cosa podria ser una ampliació posterior dels models gràfics, o un error de l'autor en comptabilitzar les làmines.

El propòsit de Tenas en escriure les seves obres és de fer uns llibres de text per als seus alumnes, donada la falta d'informació sobre el tema. Així es manifesta en el pròleg de les *Nociones fundamentales de dibujo...* on, a més, aconsella la lectura de les *Nociones filosóficas y urbanas...*, ja que hi dona unes instruccions per desenvolupar *la intel·ligència i contribuir a formar la hombría de bé*, i on es trobarà també una *porció de materias aplicables al dibujo*. És a dir, que tenia una part de reflexió pedagògica i una d'aplicació pràctica de dibuix. Desgraciadament, d'aquesta *obreta*, com el mateix autor la bateja, no es té cap referència.

En el pròleg de les *Nociones fundamentales de dibujo...* —que quan Tenas escriu la instància equivoca el terme *fundamentales* pel de *elementales*, error que van reproduint els historiadors posteriors— afirma que l'obra és un extracte dels *Elementos de dibujo lineal...* que considera el text de referència, al qual remet a qui desitgi ampliar els coneixements. També diu en el mateix pròleg que hi ha un volum de 10 làmines, cosa que significaria un apèndix gràfic, i que, per tant, les dues publicacions titulades *Elementos de dibujo lineal...* haurien aparegut al mateix temps, i anteriors a les *Nociones fundamentales...*

L'autor podria considerar que el llibre de 10 làmines —o una nova versió de 72, si fem cas de l'afirmació de Paluzie— era el suplement de la part teòrica, i per aquest motiu el títol seria exactament el mateix i no en fa esment en la instància com una publicació a part.

En resum, doncs, Francesc Tenas hauria escrit un llibre, els *Elementos de dibujo lineal...* amb uns suplementos, titulats igualment, amb làmines que completarien el text teòric, i cinc quaderns, *Nociones fundamentales...*, *Nociones sobre la teoría...*, *Nociones filosóficas y urbanas...*, *El ciudadano civilizado...* i *Civilización é ilustración...*

L'obra fonamental, i així mateix ho considera l'autor, és *Elementos de dibujo lineal...*, el text amb més continguts teòrics i de reflexió, i també el de més nombre de pàgines.

Divideix aquest llibre en tres parts i un resum final, que en realitat és un quart capítol. En la primera part repassa la geometria plana, des de les línies passant pels angles, triangles, quadrilàters, polígons regulars simètrics i estrellats, per continuar amb les figures volumètriques com poliedres, prismes, piràmides, i de revolució, emprant l'actual terminologia, com cilindres, cons i esfera.

En la segona part vol que s'apliquin els coneixements teòrics adquirits, fent la construcció gràfica de figures, d'ornaments, dibuixos topogràfics, tot perfilant la precisió i l'exactitud en el traç.

El tercer capítol, el dedica a l'estudi del dibuix d'objectes, des d'edificis a mobles i màquines, i també a la perspectiva i a les ombres.

En una darrera part, que titula com a resum, a més d'insistir en temes bàsics, amplia els coneixements amb nous exercicis i fa un recompte dels estris necessaris per dibuixar i els deures que tenen els alumnes en les classes, com també unes pautes per a l'organització d'una escola de dibuix.

Aquesta darrera part ajuda a ratificar que la seva visió del dibuix lineal, i de les escoles que l'ensenyaven, era la d'una eina imprescindible per fer de l'alumne un bon professional, en les quals reflexions segurament es veia reflectit ell mateix.

El llibre és un bon compendi dels elements bàsics del dibuix, i la manera que l'enfoca és l'habitual que es fa servir encara ara per iniciar-se en l'estudi d'aquesta disciplina.

L'altra publicació titulada igualment *Elementos...*, amb 10 làmines, que es pot considerar un suplement del text, il·lustra gràficament el contingut

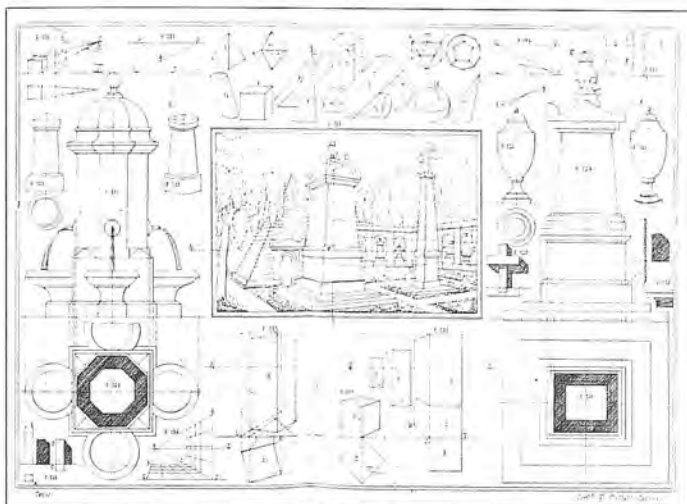

Fig. 1.- Lámmina número 6 dels *Elementos de Dibujo Lineal* con todas sus aplicaciones a las demás especies de dibujo. En aquesta representació predominen la perspectiva i el dibuix lineal.

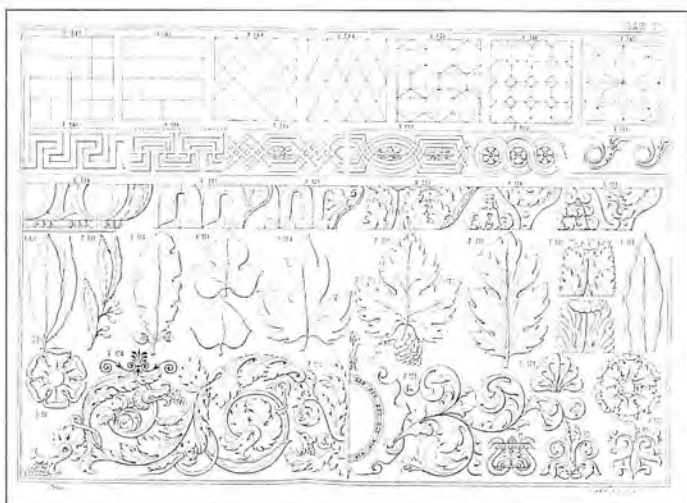

Fig. 2.- Lámmina número 7 dels *Elementos de Dibujo Lineal* con todas sus aplicaciones a las demás especies de dibujo. En aquesta làmina l'adornament és l'element més sobresortint.

teòric. Són un conjunt de deu làmines amb dibuixos clars, concisos i molt entenedors, com es pot veure en les **figures 1 i 2**.

A la vista d'aquestes publicacions penso que es pot afirmar, sense por de caure en cap exageració, que Tenas Lamarca va ser un pedagog preocupat per fer al màxim d'assequibles tots els continguts als seus alumnes.

En aquesta mateixa direcció s'ha d'emmarcar les *Nociones sobre la teoría é Historia crítica de las Bellas Artes*, dividida en sis parts, on tracta de la teoria de l'arquitectura; fa una història que en diu *crítica* de pintura, escultura i arquitectura en tres capítols diferents; un examen artístic de les belles arts i, finalment, un apèndix d'objectes arqueològics.

La mateixa voluntat didàctica que apuntava en el tractat de dibuix lineal es veu ara en aquesta història de l'art. Tot plegat havia de significar una valuosa aportació per facilitar l'adquisició d'uns continguts a uns estudiants de més de cent trenta anys enrere.

És de suposar que Francesc Tenas coneixia el *Compendio de los primeros y principales elementos del Dibujo para el uso de los alumnos de la escuela de la villa de Olot*, llibre que Panyó hauria publicat a Olot entre 1788 i 1790⁽¹⁵⁾, i fins i tot podria ser que l'hagués estudiat en els seus primers anys de formació acadèmica. Tot i això, no hi ha dubte que el llibre de Tenas és molt més elaborat, tant teòricament com pràcticament, i la influència en aquest aspecte de Panyó podria ser en el sentit d'animar-lo a fer uns apunts, o un llibre de text, com es diu avui, ja que sol ser una ajuda per a l'alumne per assimilar millor els seus continguts.

LA PRODUCCIÓ PLÀSTICA

Com comentava de bon començament, he tingut ocasió de veure quatre dibuixos aquarellats, que són uns estudis de perspectiva fets per aquest mestre, apareguts darrerament en un magatzem d'uns seus descendents.

Cap d'ells no està ni signat ni datat, però estaven emmarcats en uns

(15) SALA, Joan. "La pedagogia del dibuix al segle XVIII, a partir d'un tractat de Joan Carles Panyó". *Annals 1979 del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca*, 1980, p. 263.

quadres on havia una etiqueta que deia *Francisco Tenas 1850*. Si ens hem de confiar d'aquest escrit, altrament l'únic document fiable, ja que no es tenia fins ara inventariada cap obra seva, i de la data que hi apareix, voldria dir que es varen fer durant els anys en què va estar lligat a l'escola barcelonina de Llotja.

Podrien ser perfectament uns exercicis de la classe de perspectiva, dibuixos que podria haver conegut Paluzie i d'on hauria tret la informació per afirmar, com hem vist, que Tenas havia destacat en aquesta disciplina. La manca del seu expedient acadèmic ens deixa sense esbrinar en quin curs va cursar una o altra assignatura, ja que els alumnes del centre barceloní tenien un ventall de matèries que podien anar agafant segons els seus interessos, cosa que vol dir que no hi havia un pla d'estudis monolític i igual per a

tothom.

Aquests dibuixos actualment els tenen els germans Casas, propietaris de la fusteria Besora, els quals són descendents directes de Baltasar, el germà més petit de Francesc Tenas, que continuen encara avui l'ofici dels seus avantpassats. Segons han manifestat els propietaris, els dibuixos sempre han estat en possessió de la família del mestre, i el fet de trobar-se emmarcats demostraria que en algun moment havien estat penjats a la paret, tot i que ells no ho poden precisar.

Els quatre dibuixos

*Fig. 3.- Perspectiva obliqua d'una plaça.
Aquarel·la sobre paper, 48'2x60 cm.*

aquarel·lats són fets sobre paper blanc, i ara no estan emmarcats circumstancialment, ja que es troben en procés de restauració.

L'aquarel·la de més reduïdes dimensions fa 48'2x60 cm, representa una plaça per on passen unes persones, al mig de la qual hi ha una font (fig. 3). Al darrere, amb una línia de fuga que va de la part esquerra cap al fons a la dreta, hi ha un gran edifici classicitzant modulats en diferents plans, amb motllures i torres. Una característica semblant tenen els altres dos edificis que es veuen tangencialment, un al fons, i l'altre a la dreta. Mirant el dibuix aquarel·lat hom diria, a simple vista, que l'autor ha volgut plantejar-se un seguit de problemes de perspectiva, i aquesta afirmació s'acaba de corroborar observant detingudament el dibuix d'un sobresurten, en llocs de poca pintura, les línies a llapis, de fuga de la perspectiva sobre les quals va aixecar les construccions arquitectòniques.

Un altre dibuix, de 81x84'5 cm, és un interior d'una estança, semblant a un saló del tron, amb figures que s'hi passen en posició hieràtica i sense cap estudi anatòmic (fig. 4). Aquesta mateixa característica la veiem en les figu-

Fig. 4.- Perspectiva frontal d'un interior. Aquarel·la sobre paper. 81x84'5 cm.

res que apareixen en els altres dibuixos de l'autor, que són desproporcionadament petites respecte als elements del voltant, i que semblen col·locades per omplir el dibuix, tot i que l'autor no hi ha esmerçat gaires atencions.

Tot l'interès del dibuixant és de fer la perspectiva d'un interior, complint l'estança amb elements arquitectònics clàssics, com són els cassetons, les pilastres, les motlures, els medallons, les garlandes, les sanefes i els cortinatges, que posen a prova la seva habilitat i la destresa en el domini d'aquesta disciplina. Es repeteixen les mateixes característiques del dibuix anterior, amb les mateixes línies mig ocultes de fuga que comentava abans.

Mentre que aquest darrer dibuix aquarellat és un estudi de perspectiva frontal, el primer ho és de perspectiva obliqua. I tot seguit veurem dos dibuixos d'un mateix paisatge: un, vist en una línia d'horitzó baixa; i l'altre,

Fig. 5.- Perspectiva d'un paisatge urbà amb la línia d'horitzó alta. Aquarel·la sobre paper. 63x86 cm.

alta. Són quatre treballs molt il·lustratius dels mètodes més clàssics del dibuix de la perspectiva cònica, que poden molt ben ser uns exercicis acadèmics.

Fig. 6.- Perspectiva d'un paisatge urbà amb la línia d'horitzó baixa. Aquarel·la sobre paper. 38'2x86 cm. Els pedaços que veiem són sobre uns estrips de paper, ja que actualment els quatre dibuixos estan en procés de restauració.

Els altres dos dibuixos estan fets en les dues cares d'un mateix paper. Representen una vista de la ciutat d'Olot des del sud, des de l'altre costat del riu Fluvià, que, atès el detallisme amb què estan dibuixats, constitueixen un document gràfic de la població d'aquella època.

El paper fa 63x86 cm, però a 38'2 cm de la part inferior hom pot observar que hi ha un altre paper enganxat. Aquesta vista d'Olot té l'horitzó alt, *a vista d'ocell* com diuen alguns tractats de perspectiva, i segurament aquest fet va motivar l'autor que enganxés un tros nou de paper per donar més amplitud al seu dibuix (**fig. 5**). Aquest afegit és un recurs molt hàbil i és l'element que més ajuda a donar la sensació que observem la població des d'un punt de vista elevat.

És una obra inacabada, especialment apreciable si donem la volta al paper, on es veu la mateixa població molt més detallada, però ara dibuixada del revés (**fig. 6**).

Francesc Tenas va resseguir per darrere el dibuix; per tant, tot quedava invertit, fet que no el devia preocupar, ja que l'objectiu era veure com

quedava la perspectiva d'una població amb una línia d'horitzó baixa, i aquesta finalitat s'obtenia igualment encara que la població representada no fos fidel a la realitat. Les línies de fuga dels camps de primer terme havien de ser els elements que donessin un efecte o altre a la perspectiva, i no es pot dir que el resultat sigui gaire aconseguit.

El segon dibuix fa 38'2x86 cm (fig. 6), és a dir, les dimensions que feia el primitiu paper abans d'enganxar-hi a l'altre costat l'afegitó que s'ha comentat.

Mirant les construccions representades, veiem que són un simple calc que coincideix perfectament, afirmació que no seria vàlida només per al campanar del Tura, que en la versió del format més gran de paper (fig. 5), l'autor ha desplaçat lleugerament cap a la dreta, a fi que l'arbre representat no el tapés. Però exceptuant aquest cas, més anecdòtic que significatiu, tota la resta d'edificis són una simple còpia.

És ben conegut que quan un gravador fa el dibuix sobre la planxa, aquest dibuix s'ha de fer al revés per tal que un cop imprès quedi tal com és en la realitat. Per tant, si Tenas volia fer un gravat d'Olot, era normal que seguís el procés de dibuixar la població tal com la veia, fer-ne tot seguit el dibuix al revés, i finalment passar aquest darrer dibuix sobre la planxa del gravat.

Aquesta podria ser una explicació dels dos dibuixos, tot i que opino que donades les grans dimensions del dibuix difícilment era un model per gravar i, per tant, tot l'interès del mestre era el de fer uns treballs on quedés palesa la variació produïda sobre un mateix paisatge segons col·loquessin una línia d'horitzó en un lloc o en un altre.

Mentre que en els dos primers dibuixos que hem vist les línies de fuga segueixen molt fidelment els principis del sistema cònic, en les vistes d'Olot no són tan fidels a la representació geomètrica, fet que il·lustren extraordinàriament els camps de primer terme. Això voldria dir que quan el dibuix és més creatiu, com en aquests dos darrers casos, li costa més cenyir-se a unes regles prefixades, i que l'autor és eminentment un dibuixant de perspectiva lineal.

Com deia abans, els dibuixos estan en procés de restauració, i d'aquí

vénen els pedaços sobre els estrips que s'observen en el darrer dels dibuixos comentats.

Però cap dels quatre dibuixos no es pot considerar obra d'art. Pensem que a mitjan segle dinou, els artistes catalans que no continuen subjectes a les representacions acadèmiques, viatgen a París per veure les manifestacions plàstiques capdavanteres que no arriben encara al nostre país. Tots aquests plantejaments estan lluny dels interessos de Tenas Lamarca, que té per missió ensenyar dibuix lineal i ornaments, seguint la més pura línia acadèmica dels centres oficials del país.

Aquestes són, per ara, les úniques obres que he pogut estudiar d'aquest dibuixant⁽¹⁶⁾.

CONCLUSIÓ

Francesc Tenas va néixer a Olot l'any 1813, població en la qual va viure trenta-quatre anys, fins a l'any 1847, possiblement fent de fuster amb la seva família, la professió de l'avi matern, del pare i dels germans.

Atès el seu bon nivell acadèmic en l'especialitat de dibuix lineal, amplia els estudis a l'escola de Llotja de Barcelona durant cinc anys, del 1847 al 1852.

L'any 1853 obté per oposició la plaça de Dibuix Lineal i Adornament a l'Escola de Dibuix de Girona, centre que s'agrega a l'Institut de Segon Ensenyament d'aquella ciutat l'any 1861.

Va escriure uns llibres pensats per fer més entenedora la disciplina del dibuix lineal, la història de les belles arts i unes nocions d'urbanitat, que constitueixen uns apunts remarcables, amb una didàctica clara i entenedora.

(16) SALA, Carme. *Dades històriques de l'Escola de Belles Arts d'Olot, Olot: 1974, p. 21. L'autora diu que Tenas era escultor-tallista, sense concretar ni obres seves ni tampoc de quin lloc extreu la informació. M. Carme VERDAGUER. L'escultura a Olot. Diccionari biogràfic d'autors. Olot: Edicions El Bassegoda. 1987, p. 294. Diu que sota la direcció de Panyó va col·laborar en les obres de decoració de les esglésies d'Olot, sense concretar ni en quines esglésies va treballar, ni en què va consistir aquesta col·laboració. Francesc FONTBONA. "Del Neoclassicisme a la Restauració, 1808-1888". *Història de l'art català*, Barcelona: Edicions 62, 1983, p. 145. Diu que va pintar còpies aquarel·lades de paisatges clàssics amb arquitectures, el 1843, i decorats teatrals a Girona, el 1856-57, així com dissenys de mobiliari religiós. Lamentablement no assenyalava on es troben aquestes obres, ni tampoc acompanya a aquestes afirmacions cap tipus de citació bibliogràfica.*

El seu vessant artístic conegut és nul, ja que els seus dibuixos es limiten a unes academicistes perspectives aquarel·lades.

Mor a Girona l'any 1886 a l'edat de 73 anys.

APÈNDIX

M.S.

D. Francisco Tenas y Lamarca natural de esa villa y profesor de dibujo del instituto de esta capital á V. con toda atencion y respeto espone: que debiendose proveer la plaza de profesor de dibujo de la escuela de esa villa, de la cual tiene la honra y satisfaccion de haber sido uno de sus notables alumnos, siendo su primer maestro el savio y digno profesor D. Juan Carlos Paño: (cuya memoria quedara grabada para siempre en el corazon de todos sus discipulos, y de todos los olotenses que le conocieron) habiendose ademas hallado bajo la direccion de su segundo y digno profesor D. Narciso Pascual: y que por ultimo habiendo perfeccionado sus estudios en la academia de bellas artes de Barcelona (como se ve en la hoja de meritos y servicios que acompaña): y no pudiendo resistir á la invitacion de su querida patria: y dominado del deseo de ser util á sus jóvenes paisanos remontando su escuela para poder cultivar y aprovechar sus disposiciones, ha sido lo que le ha movido á solicitar la referida plaza de sus anteriores y queridos profesores.

Para cuyo objeto á V. suplica le sea conferida la mencionada plaza de profesor de dibujo de la escuela publica de esa villa que se halla bajo la direccion y auspicios de V: gracia que espera alcanzar el solicitante del buen proceder de esa digna corporacion: que ademas de ser un motivo de gratitud para un hijo de esa villa, tendria en gran estima el poder desempeñar y dirigir su escuela natal (ademas la de), y unirse despues de 22 años con sus amigos y paisanos que tanto lo desearian.

Gerona 30 de Julio de 1869.

—Signat Fco. Tenas—.

M. Ayuntamiento popular de la M.L. villa de Olot.

Hoja de servicios y meritos profesionales de D. Francisco Tenas y Lamarca profesor de dibujo en el instituto provincial de la inmortal Gerona. Estudios.

Aprendio el dibujo natural en la escuela publica de su poblacion natal: villa de Olot.

En los años de 1847 hasta 1852 asistio en la academia de bellas artes de Barcelona cursando en ella el dibujo de Adorno, Perspectiva, y Arquitectura: habiendo obtenido en estas clases los premios de composicion en los concursos á oposiciones anuales de las mismas, recompensadas con tres gruesas medallas de plata, acompañada una de la cantidad de 30 escudos, de 44 la otra, y de 64 la restante. Ejerciendo siempre el noble arte de la pintura.

Titulos y servicios.

En 31 de Agosto de 1853 el Exmo. ayuntamiento de la inmortal Gerona le nombro profesor titular y en propiedad de las clases de dibujo Lineal y de Adorno de la escuela publica de la misma con el haber de 500 escudos anuales: previas oposiciones aprovadas por la M. Y. academia de bellas artes de Barcelona segun oficio de dicha corporacion de 4 de Abril de 1853: habiendo desempeñado el referido cargo hasta 20 de Agosto de 1862, en que fue la misma escuela agregada por orden superior á este instituto. Resultando de lo espresado contar 16 años de buen servicio: 9 en la sobredicha escuela, y 7 en este instituto.

Obras publicadas.

En 1863 publico en esta ciudad la obrita: Nociones filosoficas y urbanas para instruccion de las clases menos instruidas: En 1864 la de: Elementos de dibujo Lineal con todas sus aplicaciones á las demas especies de dibujo: y ademas tres cuadernos a saber: Nociones elementales de dibujo para instruccion de los alumnos que concurren á las clases de este noble y bello arte: Nociones sobre la teoria é historia critica de las bellas artes: El ciudadano civilizado é ilustrado tal como debe ser en el seno de la sociedad.